

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Jahongirov Burxon</i> O'ZBEKISTON VA BUYUK BRITANIYA MUNOSABATLARI	13-18
<i>Kenjayev Sardor Nurmurod o'g'li</i> AMIR TEMUR DAVRIDA MINTAQADA KATOLIK CHERKOVI FAOLIYATI	19-23
<i>Atamuratova Dilafruz Rashidovna</i> XORAZM TARIXINI O'RGANISHDA "TARJIMON" GAZETASINING AHAMIYATI	24-28
<i>Karimbayeva Salomatxon, Isxakov Bexzod Barkamalovich</i> FARG'ONA VODIYSI O'ZBEKLARI MODDIY MADANIYATIGA DOIR QARASHLAR TAHLILI	29-34
<i>Лукашова Наталья Михайловна</i> ИСТОРИЯ ТАШКЕНТА 30-Х ГОДОВ XVIII - ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА, ПРЕДСТАВЛЕННАЯ В РУССКИХ ИСТОЧНИКАХ	35-40
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> 1991–2025-YILLARDA O'ZBEKISTON-HINDISTON DIPLOMATIK VA TA'LIMIY HAMKORLIGINING RIVOJLANISHI: TARIXIY ASOSLAR VA ZAMONAVIY ISTIQBOLLAR	41-44
<i>Turdimuratov Yangiboy Allamuratovich</i> ETNOIQTISODIYOT XO'JALIK FAOLIYATI SEGMENTI SIFATIDA, UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI, FUNKSIYALARI VA SHAKLLARI	45-52
<i>Tursunov Farrux G'ulomovich</i> QASHQADARYO VOHASI TOJIKLARINING HUNARMANDCHILIK TAOMILLARIDAGI O'ZGARISHLAR	53-58
<i>Mullajanova Xosiyat Yazdankulovna</i> XIX ASR OXIRIDA RUS GEOGRAFIK JAMIYATNING ILMIY TADQIQOTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	59-63
<i>Муминов Азизбек</i> ИСТОРИЯ ЖИЗНИ И НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РАФАЭЛЯ ПАМПЕЛЛИ, ПРИЕХАВШЕГО В ТУРКЕСТАН В НАЧАЛЕ XX ВЕКА	64-69
<i>Suyarov Maxmudjon Sobirjon o'g'li</i> YUNON-BAQTRIYA TANGALARIDA AYOLLAR OBRAZI – DINIY-SIYOSIY RAMZ SIFATIDA	70-74
<i>Tuyev Fazliddin Erkinovich</i> BUXORO, NAVOIY VA SAMARQAND VILOYATLARIDAGI MUZEYLARINING XORIJIY ALOQALARI	75-80
<i>Mamatqulov Bekzod Sherozovich, Shonazarov Elnur Abbos o'gli</i> QASHQADARYO VILOYATIDA AYOLLAR BANDLIGI VA YENGIL SANOAT TARMOQLARINING IJTIMOIIY-IQTISODIY ROLI: TARIXIY TAHLIL VA NATIJALAR	81-85

<i>Jumayeva Shohida Choriyevna</i> SURXONDARYO VILOYATIDA CHORVACHILIK SOHASIDA MUTAXASSISLAR TAYYORLASH JARAYONIDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLAR	86-90
<i>Azatov Allayar</i> RIVOJLANGAN O'RTA ASRLAR YOZMA MANBALARIDA QUYI AMUDARYO HAVZASI VA "XORAZM DENGIZI" TO'G'RISIDAGI MA'LUMOTLAR	91-99
<i>Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna</i> LO'LILARDA O'ZLIKNI ANGLASHNING ZAMONAVIY JIHATLARI	100-105
<i>Orunbayev Asli</i> IKKINCHI MASHRUTIYAT JARAYONIDA JÖN TURKLAR HARAKATI VA RESPUBLIKA G'OYALARINING SHAKLLANISHI	106-113
<i>Matyaqbov Toyirjon Sultanbayevich</i> XORAZM VOHASI NEOLIT DAVRI O'RTA BOSQICHI KULOLCHILIGI XUSUSIDA BA'ZI MULOHAZALAR	114-116

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna, Abduljalilov Xojiakbar Abduljalil o'g'li</i> O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA XUSUSIY SEKTORNING O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	117-122
<i>Bazarova Gulnora Gulamovna</i> O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIDA SHANXAY HAMKORLIK TASHKILOTI.(UMUMIY MAQSADLAR YO'LIDAGI RIVOJLANISH).....	123-127
<i>Yadiyarova Shahnoza</i> THE ROLE OF THE MARKETING SYSTEM IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF LOCAL ENTERPRISES	128-135
<i>Нурмуродов Камолитдин Пирмаматович</i> НАУЧНЫЕ ВЗГЛЯДЫ К ПОНЯТИЮ ФИНАНСОВЫЕ РЕСУРСЫ	136-141
<i>Mamatqulova Muxlisa Mamirjanovna</i> O'RMON XO'JALIGINI MOLIYALASHTIRISHNING BYUDJET VA BYUDJETDAN TASHQARI MANBALAR HISOBIGA MOLIYALASHTIRILISHI	142-146
<i>Olimjonova Sexriyo Muzaffar qizi</i> TURIZM INDUSTRIYASI VA MEHMONDO'STLIK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH	147-150
<i>Anvarova Muhsinakhon Otabek kizi</i> THE ROLE OF BIOSPHERE RESERVES AND NATIONAL PARKS IN TOURISM	151-154

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Yusupova Ranoxon Tolibjonovna</i> TECHNICAL DEVELOPMENT AS AN ETHICAL-STRATEGIC RESOURCE	155-158
<i>Adilov Zafar Yunusovich</i> MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING INSON KAMOLATI HAQIDAGI FALSAFIY QARASHLARI	159-165

<i>Xo'janova Tamara Jo'raevna</i> YANGI DAVR VA HOZIRGI ZAMON FALSAFASIDA AXBOROT URUSHLARINI O'RGANISHNING PARADIGMALARI	166-170
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING "ZUBDAT UL - HAQOYIQ" ASARI TASAVVUF FALSAFASIGA OID MUHIM MANBA	171-175
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLARDA MA'NAVIY VA AXLOQIY QIYMATLAR: AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY O'RTASIDAGI TENGSIZLIKLAR VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	176-179
<i>Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich</i> UMAR SUXRAVARDIYNING "AVORIF UL-MAORIF" ASARINING IJTIMOIY-AXLOQIY TAHLILI	180-185
<i>Shamsutdinova Nigina Karimovna</i> ABU ALI IBN SINO IRFONiy QARASHLARI: «TA'BIRI MANZIL» ASARI MISOLIDA	186-190
<i>Pardayeva Marhabo Davlatovna</i> "ODAMIYLIK" TUSHUNCHASINING ZAMONAVIY KONTEKSTDA TRANSFORMATSIYASI	191-197
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SHARQ FALSAFASIDA IJTIMOIY ADOLAT TAMOYILLARI: FOROBIYNING FALSAFIY MEROSI MISOLIDA	198-203
<i>Muxtorova Tutixon</i> ZAMONAVIY DUNYODA YOSHLARNING MA'NAVIY-RUHIY BARQARORLIGINI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY MASALALARI	204-211
<i>Xakimov Abdulboqi</i> YOSHLARDA MANTIQUIY VA TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA FALSAFANING AHAMIYATI	212-216
<i>Sardorbek Jabbarov Buron o'g'li, Mirzakhmedov Abdurashid Mamasidiqovich</i> ISTE'MOLCHILIK JAMIYATIDA AHOLINING ISTE'MOL ME'YORI	217-224
<i>Taniqulov Jonibek Ashirkulovich</i> TA'LIM MADANIYATI VA UNING FALSAFIY FUNDAMENTLARI: KONSEPTUAL YONDASHUVLAR, GNOSEOLOGIK ILDIZLAR VA AKSIOLOGIK TAHLIL	225-229
<i>Бердалиева Севара Дамировна</i> СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВ АЛЛАМА ЮСУФА ХОСА ХАДЖИБА В РЕШЕНИИ СОВРЕМЕННЫХ ЭТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	230-234
<i>Хушбоков Ойбек Уралович</i> СОВРЕМЕННАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОНЦЕПТОСФЕРА УЧИТЕЛЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	235-239
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTER DAVRIDA FRANSIYADA MA'NAVIY MIHITNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	240-244
<i>Muxiddinova Hakimaxon G'ulomovna</i> EKOLOGIK TAFAKKUR VA YASHIL IQTISODIYOT – UCHINCHI RENESSANSNING YANGI FALSAFIY PARADIGMASI SIFATIDA	245-250

<i>Zokirov Mirzo</i> MAMLAKATLARNING TANAZZUL VA TARAQQIYOTINI BELGILOVCHI IJTIMOIY-FALSAFIY OMILLAR	251-255
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Jo'rayev Nabi Narziyevich</i> O'ZBEK MILLIY LINGVOMADANIYATINING QADIMIYLIK VA ZAMONAVIYLIK ASOSLARI	256-262
<i>Eshtuhtarova Bibigul Bektoshevna</i> PRAGMATICS OF GENDERED COMMUNICATION IN ENGLISH	263-267
<i>Zaripova Matluba Kulfidinovna</i> GRAMMATICAL MEANS OF EXPRESSING PEJORATION IN UZBEK AND RUSSIAN	268-271
<i>Sayipova Dilobar Raximovna</i> ADABIYOT FANIGA OID KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIM TOPSHIRIQLARINING AHAMIYATI	272-275
<i>Soibova Gulchiroy Bakhtiyorjon qizi</i> TRANSLATION ISSUES IN THE GENERAL AND SPECIFIC OCCURRENCE OF THE HORSE IN ENGLISH AND UZBEK CULTURES	276-281
<i>Zokirova Shaxzoda Nodirjon qizi</i> TELEVISION AS A RHETORICAL ARENA: THE MANIFESTATION OF CLASSICAL RHETORICAL CANONS IN MODERN TV GENRES	282-288
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KRIMINALINGVISTIK BIRLIKLARINING SHAKLLANISHINING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI	289-293
<i>Abduraximova Feruza Boxadirovna</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA OT YASOVCHI QO'SHIMCHALARINING QIYOSIY TAHLILI	294-300
<i>Jalolova Feruza Normurodovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK XALQ ERTAKLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI	301-305
<i>Ahrorova Nigina Anvarovna</i> MIFOLOGIK TASAVVURLAR MUAYYAN VOQELIK MOHIYATI	306-309
<i>Razikov Baxtiyor Kosimovich</i> MEMLAR TILIDAGI NEOLOGIZM: QOIDABUZARLIKMI YOKI INNOVATSIYAMI? O'ZBEK RAQAMLI DISKURSI MISOLIDA	310-314
<i>Kutbiddinova Nazokatkhon Dovudkhon qizi</i> GENDER-BASED DIFFERENCES IN THE USE OF PHRASEOLOGISMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	315-319
<i>Nazarova Sabrina Zafarjon qizi</i> YOZMA NUTQDAGI GRAMMATIK BUZILISHLAR: AGRAMMATIK DISGRAFIYANING LINGVISTIK VA NEYROPSIXOLOGIK ASOSLARI	320-323
<i>Ёлдашалиева Мадина Зиёджон кызы</i> ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ КАК ПРИНЯТИЕ ЛЮБВИ И ЗАЩИТЫ В ПОВЕСТИ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА «ТОПОЛЁК МОЙ В КРАСНОЙ КОСЫНКЕ»	324-326

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Salimova Diyoraxon Baxtiyorjon qizi</i> HAVO TRANSPORTIDA TASHUVCHI JAVOBGARLIGINING NAZARIY DOKTRINASI	327-333
<i>Abdullayev Rustam Kaxramanovich</i> JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA RAQAMLI DAKTILOSKOPIYANING IMKONIYATLARI	334-339
<i>Давронов Атобек Равшанович</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЙ СУБЪЕКТ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА: ДОКТРИНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ	340-349
<i>Eshturdiyeva Farangiz Baxodir qizi</i> O'ZBEKISTONDA HUQUQ IJODKORLIGI SIYOSATI: STRATEGIK PRINSIPLAR VA ULARGA YANGICHA NAZARIY YONDASHUV	350-355
<i>Исламов Самандар Олимжон угли</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КРИПТО-АКТИВОВ В СТРАНАХ СНГ: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ	356-363
<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanyshbayevich</i> AYBLOV TUSHUNCHASI, TURLARI VA UNING JINOYAT-PROTSESSUAL HUQUQ TIZIMIDAGI O'RNI	364-370
<i>Ikramov Abrorbek Kamoliddinovich</i> ASSOZ BOYISH NATIJASIDA VUJUDGA KELGAN MAJBURIYATLAR	371-375
<i>Muxitdinova Firuza, Saidakamal Mamasoliyev</i> ZAMONAVIY AXBOROT MAKONIDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI	376-380
<i>Бахриддинова Бехруза Бахриддиновна</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ПОДХОДОВ К СОВРЕМЕННОМУ ПОНИМАНИЮ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА	381-388
<i>Axmedov Dilshod Baxramovich</i> MA'MURIY SUDLARDA PROKUROR ISHTIROKINI SAMARALI TA'MINLASHNING AMALIY MASALALARI	389-394
<i>Shodmonov Farrux Fayzullo o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA TRANSCHEGARAVIY SUVLARDAN FOYDALANISHNING SAMARALI TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	395-401
<i>Bozorov Ulug'bek</i> TEXNIKA YO'NALISHI OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNI KASBIY-HUQUQIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MODELI	402-407
<i>Nurullayeva Djamilya Sayfiyevna</i> O'ZBEKISTONDA SPORT TASHKILOTLARINING HUQUQIY MAQOMI VA ULARNING MOLIVAVIY MUSTAQILLIGI	408-413
<i>Reymbayeva Guldaulet Kurbanbayevna</i> TURIZM XIZMATI SOHASIDA ISTE'MOLCHI HUQUQLARINI HUQUQIY TA'MINLASH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI	414-420

<i>Shirinqulov Baxtiyor Iftixor o'g'li</i> MEHNATNI MUHOFAZA QILISH QOIDALARINI BUZISH JINOYATLARINI TERGOV QILISHDA KO'ZDAN KECHIRISH TERGOV HARAKATINI O'TKAZISHNING TAKTIK XUSUSIYATLARI	421-428
<i>Salomov Xumoyun</i> OMMAVIY-HUQUQIY MUNOSABATLARDA QONUNIYLIKNI TA'MINLASHDA PROKURATURA ORGANLARINING AHAMIYATI	429-433
<i>Kakhramonova Aziza</i> THE PRINCIPLE OF INTERNATIONAL LAW ENSURING THE RIGHT OF A CHILD TO LIFE, SURVIVAL AND DEVELOPMENT AND ITS ESSENCE	434-437
<i>Xoliqova Gavhar Ramazon qizi</i> XALQARO XUSUSIY HUQUQDA ALIMENT MAJBURIYATLARINI TARTIBGA SOLISHNING KOLLIZION MASALALARI	438-444
<i>Sharipov Firdavs Xolnazarovich</i> OLIY MAJLIS QONUNCHILIK PALATASINING QONUN IJODKORLIGI FAOLIYATIDA AYRIM YORDAMCHI TUZILMALARNING ISHTIROKI	445-450
<i>Nugmanov Nugman Abdullayevich, Nizomova Nastarin Vladimirovna</i> PARTICIPATION OF WOMEN IN SHAPING THE DIGITAL LEGAL SPACE	451-456
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna</i> TIBBIYOT OLIYGOHI TALABALARINI EMOTSIONAL VA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	457-462
<i>Nabiullin Rishat Xismatullovi, Raxmonov Azizbek Abdullajonovich</i> XORIJDA KORPORATIV SPORTNI RIVOJLANTIRISH VA O'ZBEKISTONDA XORIJ TAJRIBASINI JORIY ETISH	463-468
<i>Xudayberganov Otabek Erkinovich</i> BASKETBOL VOSITALARI VA MUAMMOLI O'QITISH USULLARI YORDAMIDA JISMONIY MADANIYAT FAKULTET TALABALARINING KASBIY KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	469-474
<i>Nishonova Dilafruz</i> O'QUVCHILARDA IQTISODIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	475-480
<i>Davletyarova Laylo Baxodirovna</i> YENGIL ATLETIKADA TRENERLIK FALSAFASINI RIVOJLANISHI	481-486
<i>Madrahimov Alisher Maxammadibroximovich</i> O'RTA MAKTAB O'QUVCHILARI O'RTASIDA ZO'RAVONLIK PROFILAKTIKASINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	487-493
<i>Шавилова Наталья Сергеевна</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА: ВЛИЯНИЕ НА МОТИВАЦИЮ И КАЧЕСТВО ОБУЧЕНИЯ	494-500
<i>Nosirov Murod Zakirovich, Jonibekova Sevara Dilmurod qizi</i> FIZIK JARAYONLARNI KOMPYUTERDA MODELLASHTIRISH ORQALI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH	501-508

<i>Mattiyeva Feruza Begmatdulabovna</i> ZAMONAVIY LINGVODIDAKTIK YONDASHUVLAR ASOSIDA TARJIMA DARSLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	509-515
<i>Qarshiboyeva Maftuna Komiljon qizi</i> RAQAMLI MUHITDA O'SMIR YOSHDAGI BOLALARNING ESTETIK EHTIYOJLARINING SHAKLLANISHI	516-519
<i>Usmonqulov Jo'rabek Erkin o'g'li, Kubayiva Sarvinoz Asrorbek qizi</i> TALABALARNING KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING O'RNI VA AHAMIYATI	520-525
<i>Xayitova Dilovar Ismat qizi</i> STEAM INTEGRATSIYASI ORQALI AXBOROT-PROTSESSUAL TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI YO'LLARI	526-532
<i>Soliyeva Muqaddas Nurnazarovna</i> THE EFFECTIVENESS OF TASK-BASED LANGUAGE TEACHING (TBLT) IN UZBEK CLASSROOMS	533-537

Received: 15 September 2025

Accepted: 1 October 2025

Published: 10 October 2025

Article / Original Paper

THE POSSIBILITIES OF DIGITAL DACTYLOSCOPY IN CRIMINAL INVESTIGATION

Abdullayev Rustam Kakhramanovich,

Tashkent State University of Law,

Associate Professor of the Department of Criminology and Forensic Examination,

Doctor of Philosophy in Legal Sciences (PhD)

Abstract. This article considers the issues of using modern dactyloscopic research methods in solving and investigating crimes, analyzes the practice of introducing digital dactyloscopic research in different countries, and studies the possible level of effectiveness of its use in the Republic of Uzbekistan.

Keywords: forensics, dactyloscopy, automated systems, fingerprints, epidermis, papillary patterns, forensic examination, legal norms.

JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA RAQAMLI DAKTILOSKOPIYANING IMKONIYATLARI

Abdullayev Rustam Kaxramanovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Kriminalistika va sud ekspertizasi kafedrası dotsenti v.b.,

yuridik fanlar falsafa doktori (PhD),

E-mail: r.abdullayev@tsul.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyatlarni ochish va tergov qilishda zamonaviy daktiloskopik tadqiqot usullaridan foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi, turli mamlakatlarda raqamli daktiloskopiyaning joriy etish amaliyoti tahlil qilinib, O'zbekiston Respublikasida uni qo'llashning mumkin bo'lgan samaradorligi darajasi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: kriminalistika, daktiloskopiya, avtomatlashtirilgan tizimlar, qo'l-barmoq izlari, epidermis, papilyar naqshlar, sud ekspertizasi, huquqiy normalar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I10Y2025N59>

Jahon hamjamiyati rivojlanishining hozirgi bosqichida yuqori texnologiyalar inson hayot faoliyatining barcha sohalariga kirib keldi. Jinoyatlarni tergov qilishning raqamli usullari masalasini ko'rib chiqishda, shubhasiz, kriminalistlar ularni qo'llash samaradorligi bilan bog'liq muammolarga duch kelishadi. Bugungi kunda aksariyat xorijiy mamlakatlarning huquqni muhofaza qiluvchi organlari jinoyatlarni tergov qilishda fan va texnika yutuqlaridan tobora ko'proq foydalangan holda daktiloskopik ekspertiza imkoniyatlaridan foydalanmoqda, bu esa jinoyatlarni ochish, shaxs va faktlarni aniqlashda tezkorlikni ta'minlamoqda, tergov muddatlarini qisqartirmoqda. Shunga qaramay, barcha kriminalistlar ham klassik daktiloskopiya usulining ishonchiligi va o'zini oqlagan odatiy amaliyotiga tayanib, qo'l izlarini topish, olish va tekshirishda ilg'or texnologiyalar va usullardan foydalanmaydilar. Ma'lumki, sobiq sovet ittifoqi hududidagi mamlakatlarda ushbu usul E.Genri, A.Bertilon, G.Gross, E.Lokar

va boshqa olimlar tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy yondashuvlar asosida qo'llanilgan. Masalan, E.Genrining ishi epidermisning shikastlanishi va tiklanishining biologik jarayoniga ilmiy yondashuv sifatida daktiloskopik qayd etishga asos bo'ldi. Jinoyatlarni tergov qilishda bu jarayonga alohida ahamiyat berish kerak, chunki papillyar chiziqlar tiklanish xususiyatiga ham ega. Derma shikastlanganda esa, shikastlangan joyda naqsh tiklanmaydi, lekin shu bilan birga chandiqlar, chandiqlar paydo bo'ladi, ularning o'zi naqshning o'ziga xos xususiyatlariga aylanadi.

Bizga ma'lumki, daktiloskopiya — bu qo'l izlari bo'yicha odamni tanib olish (identifikatsiya qilish) usuli bo'lib, u odamning barmoq terisi va qo'l kafti naqshining o'ziga xosligi va takrorlanmasligiga asoslanadi. Kriminalistika daktiloskopiyaning qo'llashning birinchi va eng muhim sohasi bo'lgan va hozir ham shunday bo'lib qolmoqda. Jinoyat protsessida daktiloskopiya jinoyatlarni aniqlash va fosh etishda alohida o'rin tutadi. Surishtiruv va tergov organlari tomonidan daktiloskopik ekspertiza qadimdan qo'llanib kelinadi.

Tadqiqot (ekspertiza) o'tkazmasdan jinoyatlarni tergov qilishni tasavvur qilish qiyin. Daliliy bazani yaratish, holatlarni aniqlash uchun, birinchidan, jinoyat izlarini topish va ikkinchidan, identifikatsiya qilish kerak, bu esa o'z navbatida adolatni ta'minlashga yordam beradi.

Qo'l izlari kriminalistikada boshqa izlarga qaraganda ko'proq qo'llaniladi. Chunki jinoyatchilarning papillyar naqsh izlari jinoyat sodir etishda boshqa izlarga nisbatan ko'proq qoladi.[1]

Kriminalistik fan jinoyatlarni tergov qilish amaliyotida papillyar naqsh izlarining aksariyati barmoqdan (kaftdan) ter-yog' moddasini izni qabul qiluvchi yuzaga o'tkazish natijasida hosil bo'ladi degan nazariyani ajratib ko'rsatadi. Ba'zi hollarda qo'llar begona moddalar (masalan, qon, xom bo'yoq, moy va boshqalar) bilan ifloslanganda, bu moddalar papillyar naqsh izlari shaklida qo'llardan iz qabul qiluvchi yuzaga ham o'tkaziladi. Hosil bo'lish mexanizmiga ko'ra bunday izlar qatlamlanish izlariga kiradi. Papillyar naqsh izlari mustahkam bo'lmagan sirtqi qatlamning buyumlardan ajralishi hisobiga ham hosil bo'lishi mumkin (masalan, chang, qurum, xom bo'yoq, yog' va h.k.).

Zamonaviy kriminalistikada barmoq izlarini aniqlashning bir nechta usullari qo'llaniladi. Amaliyotda ko'pincha ekspertlar quyidagi yordamchi vositalardan foydalanadilar: daktiloskopik kukunlar, fluoressent kukun, yod bug'lari. Albatta, qo'l izlarini topishning boshqa vositalari ham bor. Hozirgi vaqtda turli sirtlardan barmoq izlarini topish va olish imkonini beradigan o'n ikkitadan ortiq vositalar ma'lum. Mutaxassisning texnologiyani tanlashi aynan ularga bog'liq.[2]

Tergovchi shaxsni aniqlash maqsadida topilgan va olib qo'yilgan barmoq yoki qo'l kafti izlari bo'yicha daktiloskopik ekspertiza tayinlaydi. Va bunday turdagi ekspertizalarni o'tkazishga ixtisoslashgan ekspertlarning ishi, shubhasiz, jinoyatlarni yanada samarali tergov qilish uchun yuqori malakani talab qiladi.

Daktiloskopiya imkoniyatlarini ko'rib chiqishda daktiloskopiyaning ejeskopiya va poroskopiya kabi bo'limlarini eslatib o'tmasdan bo'lmaydi, ular papillyar chiziqlar va g'ovaklar chetlaridagi notekisliklardan identifikatsiya maqsadida foydalanish imkoniyatlarini o'rganadi. Barmoq naqshini tavsiflovchi identifikatsiya belgilari yetarli bo'lmaganda, ajesskopiya va poroskopiya kabi tadqiqot usullari identifikatsiyada yordam berishi mumkin. Ushbu usullarning mohiyati shundan iboratki, papillyar chiziqlarni mikroskopik 20-25 marta

kattalashtirishda ularning chetlari bo'rtiqlar, botiqlar, egriliklar va boshqalar ko'rinishidagi notekisliklar, shuningdek, doimiylik, individuallikka ega bo'lgan va qo'shimcha identifikatsiya belgilari bo'lib xizmat qilishi mumkin bo'lgan turli shakl va o'lchamdagi bo'shliqlar ko'rinishidagi g'ovaklar kuzatiladi.

Qo'l izlarini qayd etish va ular bilan ishlashning an'anaviy usullari, uslublari, vositalari asta-sekin zamonaviy, yanada samarali usullar bilan almashtirilmogda va istiqbolda daktiloskopiya jinoyatchilikka qarshi kurash olib borayotgan huquqni muhofaza qilish organlari qo'lida yanada kuchli qurolga aylanadi, deb taxmin qilish uchun asoslar mavjud.

Ba'zi huquqshunos tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, amaliyotda ba'zi xatolar uchraydi. Jumladan, S.Samishenko, V.Ivashkovlar 7 va undan ortiq belgilarni o'z ichiga olgan papilyar naqshlarning tasvirlari bo'yicha odamni identifikatsiya qilishda obyektning o'zining xususiyatlari tufayli begona izlarning tasodifiy mos kelishi deyarli mumkin emas, degan fikrni bildiradilar. Biroq ekspertlar ish amaliyoti tahlili identifikatsion xatolar uchrab turishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, izlarning kam ma'lumotlilik bilan ekspertlarning xato xulosalarining asosiy sababi "inson omili," ya'ni ekspertning xatosi ekanligi aniqlandi.[3]

Barmoq izi bo'yicha noto'g'ri identifikatsiyaga misol sifatida Elmarije K. van Straalen, Christianne J. de Poot, Marijke Malsch, Henk Elffers kabi bir guruh olimlar o'z tadqiqotlarida keltirishgan. Masalan, ekspert tomonidan barmoq izi bo'yicha noto'g'ri identifikatsiyaga misol sifatida Meyfild ishini keltirish mumkin. 2004-yil 11-martda Ispaniyaning Madrid shahri atrofidagi poyezdlarda bir nechta portlashlar sodir bo'ldi, natijada 191 kishi halok bo'ldi va 200 dan ortiq kishi yaralandi. Tekshiruv davomida portlashlar bilan bog'liq portlovchi moddalar solingan sumkada Brendon Meyfildning barmoq izlariga mos keladigan barmoq izlari topilgan. Barmoq izlari ma'lumotlari FQB laboratoriyasining uch nafar xodimi tomonidan identifikatsiya qilindi. Meyfild hibsga olinganidan ikki hafta o'tgach, milliy politsiya Jazoir fuqarosini hibsga oldi, uning barmoq izlari yuqoridagi barmoq izlari bilan bir xil edi. Yuqorida keltirilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sud-kriminalistik tadqiqotlar natijalarini turlicha talqin qilish mumkin.[4]

Mustaqil hamdo'stlik davlatlarida ham, uzoq xorij mamlakatlarida ham ekspertlarning xatolarini bartaraf etish va qo'l izlarini o'rganish usullarini takomillashtirish masalalariga ko'plab ilmiy va tadqiqot ishlari bag'ishlangan.

Masalan, muhim muammolardan biri ekspertlar tomonidan qo'l izlari bilan ishlash metodikasining qo'pol ravishda buzilishidir. Va u shundan iboratki, qo'l izlari bilan ishlashning uslubiy usullarining texnologik zanjiri, ularni hodisa joyida topishdan boshlab, daktiloskopik ekspertiza xulosasini shakllantirishgacha ekspertlar tomonidan to'liq hajmda bajarilmaydi. Buning oqibatida jinoyat protsessi ishtirokchilarida tadqiqot natijalari asosida daktiloskopik ekspertizaning ijobiy xulosasi chiqarilgan iz aynan jinoyat joyida topilgan iz ekanligiga shubha paydo bo'ladi. Ya'ni, izning jinoyat hodisasiga daxldorligini kafolatlashi mumkin bo'lgan ashyoviy dalil bilan ishlashning uslubiy tartibi buziladi.

Jinoyat joyida ko'pincha izlarning tartibsiz joylashuvi kuzatiladi. Shunday qilib, sizda jinoyat joyidan olingan noyob barmoq izi va noyob izlarga to'la global ma'lumotlar bazalari, shu jumladan Yevropa Ittifoqining "EURODAC" bo'lishi mumkin bo'lsa-da, gumonlanuvchini topish uchun ularni taqqoslash qiyin bo'lishi mumkin. "Gap tizimda emas, balki odamlarda," — deydi Gudvin, Birlashgan Qirollikning Barmoq izlari byurosi sobiq rahbari, u bilan BMTning

Giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi hamda Gaagadagi Xalqaro jinoiy sud bilan shartnoma tuzgan.[5]

Raqamli daktiloskopiya, shuningdek, elektron daktiloskopiya deb ham ataladi, bir qator parametrlar bo'yicha identifikatsiyalash maqsadlarida foydalanish mumkin bo'lgan daktiloskopik izlar tasvirlarini yaratishga zamonaviy yondashuvdir. Ushbu turdagi resurslar kompaniyalarda, hukumat binolarida va boshqa joylarda xavfsizlik choralarini kuchaytirish, shuningdek, mualliflik huquqlarini himoya qilishning yanada samarali vositalarini yaratish va muayyan jinoyatni sodir etishga aloqador jinoyatchilarni aniqlash uchun ishlatilishi mumkin. Eski barmoq izlarini olish usullaridan farqli o'laroq, zamonaviy raqamli barmoq izlari yomonlashmaydi va juda qisqa vaqt ichida, hatto ba'zi ilovalarda bir necha soniya ichida turli xil elektron yozuvlar bilan taqqoslanishi mumkin.[6]

Fan va texnika yutuqlari hayotning barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatadi, binobarin, bu yutuqlarning jinoyatlarni tergov qilish jarayoniga ta'siri tabiiydir. Barmoq izlari bo'yicha mutaxassislar ishining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan omillardan biri ma'lumotlarni yig'ish va baholash jarayonlarida qo'llaniladigan uskunalaridir. Jinoyat sodir etilgan joyning murakkablashuvi bilan ishlatiladigan asbob-uskunalar soni ko'payadi va ko'proq ixtisoslashgan mahsulotlar kerak bo'ladi. Zamonaviy dasturlardan eng mashhurlari: Yaponiyada ishlab chiqilgan "NEC" dasturi, Belorussiyaning "Todes" va "Dakto" dasturlari, Fransiyaning "Sagem Morpho" dasturi, Rossiyada ishlab chiqilgan "Sonda" va "Papilon" dasturlari, shuningdek, Amerikada ishlab chiqilgan "Cogent" va "Printrak" dasturlaridir.[7]

Masalan, O'zbekiston Respublikasida qo'llaniladigan "Papilon" ADIT tizimi ma'lumotlar bazasida daktiloskopik ma'lumotlarni ro'yxatga olishni maksimal darajada avtomatlashtirishni ta'minlaydi. "Papilon" ADIT ma'lumotlar bazasining daktilokartalarida ro'yxatdan o'tgan shaxslarning 10 ta barmoq izlari va kaft izlari tasvirlari, tashqi ko'rinishi va alohida belgilarining fotosuratlarini, demografik va boshqa ma'lumotlar saqlanadi. Barcha daktilokarta izlarini kodlash avtomatik ravishda amalga oshiriladi. Tezkor tekshiruv texnologiyasi O'zbekiston IIV tomonidan jinoyat sodir etishda gumon qilinayotgan, yashirinib yurgan va qidiruv e'lon qilingan shaxslarni aniqlash, o'zi haqida xabar berishga qodir bo'lmagan fuqarolar, shuningdek, shaxsi aniqlanmagan murdalar va boshqalarning shaxsini aniqlash uchun keng qo'llaniladi.

Bugungi kunda daktiloskopik ekspertiza eng ko'p talab qilinadigan tur bo'lib, u deyarli barcha turdagi jinoyatlarni tergov qilish jarayonida o'tkaziladi. Bir asrdan ortiq vaqt davomida mavjud bo'lishiga qaramay, daktiloskopiya nafaqat jinoyatlarni ochish va tergov qilishda o'z ahamiyatini yo'qotmadi, balki so'nggi o'n yilliklarda o'z imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Fan va texnika yutuqlari u yoki bu darajada papillyar naqshlarni ekspert tadqiqoti jarayonida o'z aksini topadi. Bugungi kunda qo'l barmoq izlari, ya'ni ter-yog' moddasi orqali nafaqat iz qoldirgan shaxsning qon guruhi aniqlanadi, balki bu shaxs ham identifikatsiya qilinadi (biologik identifikatsiya).[8]

Hozirgi vaqtda sud ekspertizalarining o'nta sinfini nazarda tutuvchi tasnif mavjud, biroq u yakuniy xususiyatga ega emas va sinflar soni bo'yicha ham, ularning aksariyat qismining mazmuni bo'yicha ham o'zgarishi mumkin. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, tasniflashda olimlar nafaqat ularning protsessual tushunchasidagi ekspertizani, balki "asosiy" fanlar bo'yicha belgilangan ekspert tadqiqotlarining yo'nalishlarini ham hisobga oladilar. Zamonaviy tasnifda daktiloskopik ekspertizalarning o'rnini tavsiflashda papillyar naqshlar

bilan ishlash yo'nalishlarining barcha miqdoriy va sifat xususiyatlarini hisobga olish kerak, chunki aynan daktiloskopik ekspertiza papillyar naqshlar bilan olib boriladigan ishning protsessual shakli hisoblanadi.[9]

Hozirgi vaqtda Qozog'iston ichki ishlar organlarida masofadan turib "Papilon" markazlashtirilgan avtomatlashtirilgan daktiloskopik tizimi ham yaratilgan bo'lib, u real vaqt rejimida IIVning markaziy bazasi orqali ochilmagan jinoyat joylaridan qo'l izlarini tekshirish imkonini beradi. Kriminalistlar daktiloskopik hisob yordamida jinoyatlarning ochilishini ro'yxatga olingan jinoyatlar umumiy sonining 9 foizi yoki yiliga 12 mingga yaqin jinoyat darajasida ta'minlaydilar.

Har yili O'zbekistonda "Papilon" ADAT yordamida yuzlab jinoyatlar, jumladan, shaxsga qarshi jinoyatlar: qotillik, talonchilik, bosqinchilik, nomusga tegish, qasddan badanga og'ir shikast yetkazish va boshqalar tezkorlik bilan fosh etiladi. Bunday fosh etilgan jinoyatlarning aksariyati, ehtimol, kimningdir keyingi hayotida saqlab qolingan bo'lishi mumkin.

"Papilon" avtomatlashtirilgan daktiloskopik identifikatsiyalash tizimi (ADIS) ekspert-kriminalistika bo'linmalari xodimlari tomonidan jinoyat sodir etilgan joydan olingan daktilokartalar, barmoqlar va kaft izlarining elektron bazasini yaratish va yuritish uchun keng qo'llaniladi. Tizim jinoyat joyida qo'l izlarini qoldirgan jinoyatchilarning shaxsini aniqlash, tanib olinmagan murdalarni, shu jumladan teraktlar, falokatlar yoki tabiiy ofatlar natijasida halok bo'lganlarni identifikatsiya qilish, xalqaro qidiruvda bo'lgan shaxslarni aniqlash, muayyan shaxsning jinoiy harakatlarni sodir etishga aloqadorligini aniqlash kabi barmoq va kaft izlari bo'yicha identifikatsiya qilishning barcha turlarini amalga oshirish uchun mo'ljallangan.

Xorijiy olimlar tomonidan tavsiflangan AQSH amaliyotida ham shunga o'xshash qo'llanilishi kuzatiladi. Shunday qilib, barmoq izi bo'yicha avtomatik identifikatsiyalash tizimi ikkita asosiy qidiruv turidan, ya'ni o'nta iz bo'yicha qidiruv va yashirin qidiruvdan iborat. Texnologik yutuqlar tufayli "AFIS"ni o'nta iz yordamida identifikatsiyalash jarayoni to'liq avtomatlashtirilgan, yuqori aniqlik va o'tkazuvchanlik qobiliyatiga ega bo'lib, huquqni muhofaza qilish organlarida keng qo'llanilmoqda.[10]

Barmoq izlarini taqqoslash juda katta hisoblash xarajatlarini talab qiladi. Ba'zi yirikroq "AFIS" yetkazib beruvchilar maxsus uskunalarni joylashtiradilar, boshqalari esa tegishli tezlik va o'tkazuvchanlik qobiliyatiga erishish uchun dasturiy ta'minotdan foydalanadilar. Umuman olganda, kamida ikki bosqichli qidiruvga ega bo'lish maqsadga muvofiq. Birinchi bosqichda odatda barmoq izining global xususiyatlaridan, ikkinchi bosqichda esa mayda tafsilotlarni taqqoslashdan foydalaniladi. Har qanday holatda ham qidiruv tizimlari mos kelish ehtimolining ma'lum bir sonli o'lchovi ("baho") bilan natijalarni qaytaradi. "Izlash chegarasi" parametri yordamida o'nta iz bo'yicha qidirishda kamdan-kam hollarda bittadan ortiq nomzod bo'lishi kerak. Ko'pgina tizimlar o'tkazib yuborilgan identifikatsiyalar sonini kamaytirish uchun kengroq qidiruvdan foydalanadi va bu qidiruv birdan o'ntagacha mumkin bo'lgan mosliklarni qaytarishi mumkin. Yashirin izlash ko'pincha cheklangan va past sifatli ma'lumotlar tufayli ko'p (ko'pincha ellik yoki undan ortiq) nomzodlarni qaytaradi. Tizim tomonidan taklif etilgan nomzodlarni tasdiqlash odatda mutaxassis tomonidan amalga oshiriladi. Biroq, so'nggi yillarda "avtomatik tasdiqlash" algoritmlari inson-operatorning aralashuvisiz "aniqlangan" yoki "aniqlanmagan" javoblarni beradi va bunda muvofiqlik bahosi yetarlicha yuqori. "Avtomatik

tasdiqlash” ko‘pincha fuqaroviy identifikatsiyalash tizimlarida, shuningdek jinoyatchilarni identifikatsiyalash tizimlarida qo‘llaniladi.[11]

Barmoq izlari tadqiqotini qo‘llash amaliyotini o‘rganar ekanmiz, menimcha, papillary naqshlarni o‘rganish bo‘yicha bir xil yondashuvlar mavjud, ammo shu bilan birga, metodikalar o‘ziga xos farqlarga ega.

Qo‘l izlari va barmoq izlari bo‘yicha kriminalistik ahamiyatga ega ma‘lumotlarni almashish sohasidagi xalqaro hamkorlikning samaradorligi va natijadorligi ko‘p jihatdan O‘zbekiston Respublikasida ham, MDH mamlakatlarida ham mavjud normativ-huquqiy bazani, axborot texnologiyalarini takomillashtirishga, shuningdek, ekspert-kriminalistlarning qo‘l izlari va barmoq izlari bilan savodli ishlashiga bog‘liq, bu esa sodir etilgan jinoyatlarni imkon qadar qisqa vaqt ichida fosh etish imkonini beradi, degan fikrga qo‘shilmaslik mumkin emas.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. <https://kemerovobarberwanted.ru/verber-bernar/otpechatki-palcev-v-kriminalistike-kak-nazyvaetsya-ulika-kotoraya-vsegda-s/>;
2. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4e2689e2-4eab-4453-946c-4fc71c2cbcf9/content>;
3. <https://www.netinbag.com/ru/internet/what-is-digital-fingerprinting.html>;
4. Elmarije K. van Straalen, Christianne J. de Poot, Marijke Malsch, Henk Elffers, The interpretation of forensic conclusions by criminal justice professionals: The same evidence interpreted differently, Forensic Science International, Volume 313, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110331>;
5. Vesnina S.N, Neustroeva A.V. Stepanyugin K.V. PROSPECTS AND POSSIBILITIES OF APPLICATION OF MODERN MEANS AND METHODS OF FINGERPRINTING IN EXPERT PRACTICE/ Международный центр научного сотрудничества «Наука и просвещение» Пенза-2019;
6. <https://www.netinbag.com/ru/internet/what-is-digital-fingerprinting.html>;
7. Авраменко О.И. РОЛЬ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДОВ ОБРАБОТКИ ИЗОБРАЖЕНИЙ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ СУДЕБНОЙ ДАКТИЛОСКОПИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ / О. И. Авраменко // Международный научно-исследовательский журнал. — 2019. — № 10 (88) Часть 2. — С.56—58. doi: 10.23670/IRJ.2019.88.10.034;
8. Vesnina S.N, Neustroeva A. V. Stepanyugin K.V. PROSPECTS AND POSSIBILITIES OF APPLICATION OF MODERN MEANS AND METHODS OF FINGERPRINTING IN EXPERT PRACTICE/ Международный центр научного сотрудничества «Наука и просвещение» Пенза-2019;
9. Колесникова А.Ю. СУЩНОСТЬ ДАКТИЛОСКОПИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ И ЕЕ ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ //ИНТЕГРАЦИЯ НАУКИ, ОБЩЕСТВА, ПРОИЗВОДСТВА И ПРОМЫШЛЕННОСТИ. – 2019. – С.154;
10. Nancy Singla, Manvjeet Kaur, Sanjeev Sofat, Automated latent fingerprint identification system: A review, Forensic Science International, Volume 309, 2020, 110187, ISSN 0379-0738, <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110187>;
11. Автоматическая идентификация отпечатков пальцев - https://ru.qaz.wiki/wiki/Automated_fingerprint_identification

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).